

<http://www.blogoteca.com/literalingua/index.php?cod=80656>

http://www.aelg.org/resources/centrodoc/members/paratexts/pdfs/autor314/PT_paratext2984.pdf

TEXTOS. Grupo Nós

Fragmentos de ‘Nós, os inadaptados’:

(I) Eu caracterizaría os homes do meu tempo preocupados polas cousas do espírito, dicindo que eramos –e somos– os auténticos *vencidos da vida* (...) insatisfeitos, non conformistas, decote rebeldes. Vencidos da vida por inadaptados. (...)

Efectivamente: introvertidos fomos ata non chegar a nós o galeguismo.

(II) Os inadaptados son por definición os insatisfeitos do mundo sensible, os inimigos da realidade cotiá, os que procuran fuxir do medio que os rodea. de aquí a concepción da arte como *evasión*. (...)

A nosa rebeldía consistía en segregármonos espiritualmente da sociedade, desapegármonos das súas tendencias e dos seus problemas, isolármonos na nosa alteirosa indiferenza dos seus afáns e trafegos, das loitas e porfías e a cumprirmos o noso rol sen ledicia e sen pena, e principalmente sen interese ningún.

(III) Eramos sinxelamente individualistas. (...)

Non hai máis que ver o diferente significado que agora e entón ten e tiña a verba *nós*. Cando un do meu tempo dicía *nós*, se non refería endexamais aos da súa xeración, nin aos da súa clase; referíase decote a un pequeno agrupamento identificado no pensar e no facer, a unha escola, a unha capela, a un cenáculo (...)

(X) Ora o problema é como sendo como eramos e como somos, individualistas, inadaptados, antisociais, antigregarios, introvertidos, puidemos vir parar nunha cousa que semella tan cotiá e gregaria, como é o nacionalismo galego que na esencia é a afirmaza teimosa da grei galega.

A resposta está dada, moito mellor do que eu puidera facelo, por Ramón Otero Pedrayo na súa novela *Arredor de si*.

Arredor de si, máis que unha novela, é a autobiografía non dun só home, senón dun agrupamento, case dunha xeración. É a autobiografía do cenáculo do autor ao que eu pertencín tamén. Polo seu mesmo individualismo, polo seu por min confesado egocentrismo, o noso agrupamento andou todo o tempo dando voltas arredor de si –e cada un arredor de si mesmo– sen atoparse endexamais de todo.

(...) Despois de tantas voltas e revoltas, despois da tantas viravoltas e trasvoltas polas lonxanías do espazo e do tempo, en procura de algo inédito que nos salvara do habitual e vulgar, viñemos dar na sorprendente descuberta de que Galicia, a nosa Terra, oculta ao noso ollar por un espeso estrato de cultura allea, falsa e ruín, vulgar e filisteia, ofrecíanos un mundo tan esteso, tan novo, tan inédito, tan descoñecido, como os que andabamos a procurar por aí adiante.

RISCO: Nós, os inadaptados.

Fragments de ‘O sentimento da Terra...:

Esta nota que é a nota tónica da efeutividade da nosa raza /.../ é o sentimento relixioso da Terra.

/.../ Amore á terra, morriña e saudade... É o noso patriotismo ‘vexetal’ Galicia non é, non pode ser nunca, unha abstracción; é pra nós A Terra por antonomasia, mais é a Terra esta material, que se ve, que se ule, que se apalpa, os eidos estes, estas herbas, estas arbres, este ceo, ese mar... Terra espiritualizada polo noso amore. Terra santa e bendita de que fomos formados.

/.../ Nós temos aínda un pouco da ialma pagana daqueles abós que coñecían i adoraban as tempestades, escultoras da ialma dos pobos.

/.../ Esí Deus revélase a nós na nosa Terra pola fermosura e no agarimo coidadoso.

/.../ (Hai) no noso sentimento da Natureza, a sobrevivencia indudábel dunha emoción astral. /.../ Eu penso que é a emoción sagrada dos primeiros abós celtas que aquí chegaron e /.../ que os prendeu.

/.../ Sentimos a presenza de Deus na nosa Terra, que se nos fai sagrada, como unha eirexa, porta de eternidade, tabernáculo da Gracia de deus feita beleza. Os celtas, nosos abós, non erguían templos de pedra, como os orientaes, a Terra era o seu templo.

/.../ A esencia galega consérvase pola convivencia cun terreo /.../ A Terra é a segunda placenta onde estamos sendo formados mentres nela vivimos

RISCO: O sentimento da Terra na raza galega.

Don Cilidonio:

Na postguerra, D. Celidonio ascendeu de porco a marrán e chegou a Alcalde. A parenta inflou coma o fol da gaita.

Agora é presidente da Xuntanza Cidadá e de Outras Sociedades. A parenta botou abrigo de chinchilla e petit-gris. Fixeron casa nova e teñen outro automóvil. Aínda podían ter máis.

Vouvos referi-la vida de D. Celidonio e do seu sogro e principal Baldomero Garcia, aquel que lles berraba ós seus mancebos: "¡¡¡Cando na miña casa entra unha peseta, para que volva a saír, cómpre facer un expediente!!!"

Deste xeito veréde-lo que vai de tempos a tempos.

De camiño tamén vos hei contar algo do seu antitético antagonista o Dr. Alveiros, o libertador da momia de Tutankamen, pois se non pode concebe-la unha sen a outra, xa que ademais de tódalas outras cousas que aquí se han ver, alquimicamente, con respecto ó diñeiro, o Dr. Alveiros é o Solve, e o D. Celidonio é o Coagula.

Non ha vir mal unha definición de entelequias:

Coagula.- Teño eu feita a descuberta da lei do diñeiro, que hoxe é a lei fundamental da Economía política. Esta lei é a seguinte:

"O diñeiro tráese un ó outro en razón directa da súa masa, e sen consideración ó cadrado da distancia".

Cando eu expuxen esta lei na mesa do fondo do Café Novelty, ó lado da porta de espelliños biselados por onde un vai ó mexadeiro, díxome Aser das Airas:

-Esa non é descuberta; iso non é mais cá lei da "acumulación da súper-valía", de Carlos Marx. /.../

Solve.- Fose Carlos Marx, fose eu, quen descubriu a lei do diñeiro, o que sei é que dar, dáse. Ora tamén, cando ó diñeiro lle pega a forza centrífuga -como lle acontece cando eu xunto unhas cadelas- daquela non hai quen o corte: devala e escoa coma a auga...

Don Celidonio é gordo e artrítico. O carrolo sáelle para fóra; na calva ten unha que outra serda; ten as fazulas hipertrofiadas, da cor do magro do xamón, e tan lustrosas, que semella que botan unto derretido; as nádegas e o bandullo vánselle un pouco para baixo.

O lardo rezúmalle por todo o corpo, e no vran súdao en regueiros aceitosos e en pingotas bastas, coma as que deitan os chourizos cando están no fumeiro.

Así como é graxento o corpo, tamén o miolo de D. Celidonio. Se lle escachasen a testa, que tiña que ser con pau-ferro e picaraña, en lugar dunha sesada había atopar un unto. Corpo e alma, tanto ten, todo é graxa e manteiga. Don Celidonio é igual por dentro ca por fóra: carne e espírito son a mesma zorza, mixturada e revolta, co mesmo adubo de ourego e pemento.

Pois, don Celidonio veu de Castela, de mancebo do Baldomero García, onde botou moitos anos curtindo os sabañóns, enzoufado no aceite e no bacallau. /.../

Cando chegou D. Celidonio, o seu principal non levaba garabata.

Daquela, D. Celidonio era un rapaz moi novo, gordo e case bonito. Se non cheirase a queixo fresco e a aceite, e aínda por tempos a gas, aínda, aínda... A filla de Baldomero estaba afeita ó cheiro.

Era máis vella ca D. Celidonio, máis ancha ca alta e non tiña pescozo. Non era tan enrabecheda nin tan rabela coma a nai. Cortaba tan ben o xabrón, cun aramio delgadoño, que máis ben daba de menos ca de máis. /.../

Un día Dona Emerenciana enrabechouse de tal forma porque lle faltaron tres cadelas, que se puxo negra coma un condenado, e morreu de xenio, botando lume polos ollos. /.../

E D. Celidonio, que se lle fora o medo cervical que lle puña Dona Emerenciana, casou coa filla e o pai interesouno no negocio.

Eu non quero de ningunha maneira imaxina-lo que sería a noite de bodas, anque dende logo había ser cousa digna de ser referida. Debeu ser un idilio, o de D. Celidonio con aquela rebola, enzoufado, farturento e espeso, que se podería cortar con coitelo coma o touciño, e pesar pola libra galega.

Eu quixera cantar estes amores crasos e lardeiros, aquela mistura farta de dúas almas que se derrete unha na outra como se derrete na tixola a graxa dos roxóns.

Plácidos amores amansados, de tépeda quentura, que abala a alma durmiñenta, que se sente por eles lubrificada, e sente un pracer dondo e lene, coma cando lle untan a un o nariz con sebo para curar un constipado, ou a barriga cunha untura de aceite de ruda, para sandar unha dor de ventre, cunhas fregas suaves, a gusto e a modíño...

Así como Dona Emerenciana morreu do mal xenio, Baldomero García do Comercio desta praza, morreu tamén como vivira: morreu restríñido*.

Toda a vida fora un raña, que non pensou máis ca en apretar e apretar e apretar: apreta-la bolsa, apreta-la gorxa, apreta-la barriga, a final, apretóulle a tripa e xa non andou máis. Morreu aforrando.

VICENTE RISCO: O porco de pé

Galiza é unha nación:

"Galiza é unha nación. Galiza é un feito xeográfico e histórico que non se poden negar. Galiza é un organismo vivo, que, polo feito de selo, ten dereito á vida.

"Nós temos a obriga ineludible de desenrolar o seu xenio nacional na fala, na arte, no pensamento, no dereito, no traballo e de botar abaixo todo-los impedimentos que se opoñan a elo /.../ Galiza pra ser enteiramente ceibe necesita dunha vontade nacional, cómprelle un 'querer' de todo-los galegos de ser nación. E nós temos o mandado de crear en Galiza, ise querer ser nación, en ardoroso pelerinaxe de fe, en culto relixioso pol-o ideal, chegando a toda-las concencias e mergullándose en todo-los camiños" /.../

"O Partido Galeguista defende a perduración das características da personalidade galega e arela que Galiza, adequerindo concencia do seu propio ser, cultive o ideal de aquela personalidade deica lograr un novo Rexurdimento do seu espírito"

RISCO: Teoría do nacionalismo galego

(¿Non terá vostede algo de panteísta?)

— Refírese vostede ao meu vencellamento afectivo, físico e espiritual á terra. Pois claro que si. O amor á terra soamente se explica cun vencellamento absoluto coa terra. Eu sinto a chegada do verán, a chegada do inverno, a primavera, no meu sangue denantes que nos primeiros gromos... Póño-me trise ou ledado con só abrir as fiestras pola mañá... Podo chorar diante da natureza. Isto sábeno ben os campesiños. Eu sentínme sempre campesiño... A terra somos nós; vive con nós e nós con ela. Neste senso, en en moitos outros, a miña nenez en Trasalba e definitiva, é o contacto co cosmos, coa noite terrible, os solpores, a chuvia..."

OTERO PEDRAYO, entrevista con V. F. Freixanes

Cambios...:

O señorío viña a menos. Algunha castes de fidalgos antigos íanse reducindo á condición de paisanos desque se partían os patrimonios, e separados non daban dabondo para mantelos de cabaleiros. Camiñaban uns para procurar a vida. Os máis ficaban traballando os eidos. (...). Pouquiño a pouco esquecían os hábitos do señorío: sentaban nas feiras na mesa dos paisanos, carrexaban o estrume, casaban coas fillas dos caseiros antigos e nunha xeración voltábanse en labregos que turraban da aixada, metíanse na roza.

OTERO PEDRAYO: Os camiños da vida.

fala Don Bernaldo:

"Quixen erguer o sentimento cristián da Galicia. Xuntar todo o esforzo dos galegos pra fundar un Reino. Ningún rei na Terra. A nosa Nación presidida soamente por Xesús.

Voltar a un cristianismo sinxelo /.../ Unha nación toda labrega e mariñeira, inimiga da riqueza, unha nación que cantara na fermosa lingua dos campos a gloria de Deus.

Tiven esa arela. Prediquei, escribín, avencellei vontades. Ameazáronme coa pauliña. Chamábanme tolo os compañeiros. Nas festas afastábanse de min coma se fora un gafo. Había xente que me seguía. Non tiven valor. /.../ Demitín o meu beneficio. Choraban algúns vellos patróns de pesca. Vin pra casa. Siñificaba o enterro do meu vivir.

OTERO PEDRAYO: Arredor de si)

Santiago.

A historia do mundo concreta a súa enerxía criadora nalgúns cidades selectas, e se, no mapa da conciencia moderna, Roma é a forza, París é a escola, Florencia a gracia e Londres a orde, Santiago é a fe, pero a fe vestida cunha evocación de soño e un camiño cara ó descoñecido. Ó mellor podía escribirse unha historia do mundo citando unha soa cidade: Compostela. Ela sen forza política e sen autoridade dogmática dinamizou o occidente, a peregrinación creou o camiño, e o camiño, ligando, elevando e afirmando as diversas xentes de Europa, foi vieiro de perfección da conciencia europea”.

OTERO PEDRAYO: *Ensaio histórico sobre a cultura galega*

“Eu veño a Sant-lago porque aquí late unha paixón. Nas pedras. Nos homes, non. Son indignos. ¿Mais a min que me inportan os homes? Despáchome mellor coas pedras, as lembranzas, os mortos e os futuros que aduviño, ben lonxanos, pra a nosa Galicia...”

OTERO PEDRAYO: *Os camiños da vida.*

Paisaxe en Campás Abaixo:

Indiferente, a aldea recollía os froitos do farto outono. Os grandes milleirás de rega amañeceron perolados de orballo, e o vento do serán contaba entre a forza verdecente das outas camas unha profecía de noite, brétema e friaxe. Facía tempo que privados do pendón e ben regados polo traballo dos bimbastros, concentraban na espiga os millores zumes do torrón amorosamente estercado, da auga vital decorrendo como unha cobra polo eido amolecido e do sol alquimista do setembro, sabio creador das puras esencias vexetales. Xa as follas murchas penduraban cun longo desespero soando bicadas polo ar do solpor cun marmullar decrebadiño; os millos levaban como nais chorosas o neno loiro da espiga gardado no mol fatelo do cosco. Polas quebradas abrigosas aqueles milleirás inda recolleron os derradeiros soles de setembro. Xa o millo das herdades fora levado nos carros priguizosos, cun longo salaia polos camiños, entre a zunida dos avellós amigos das silveiras. Nos días devecidos e craros, a aldea fixaba seu amor apaixonado nos dous froitos gloriosos, laborentos e fartos, sona dos camiños emparreados e das encostas mansas das Campás Abaixo: o millo de rega e o viño pai, señor e patrón. Nos eidos descubertos a tódolos ventos, nos chaos ergueitos da parroquia, verdecían os outonizos nos cadabullos e nos sucos xa vellos do centeo, e sóilo estaba no ar agarimada pola forza petrual da follateira, agardando pola maina madurez e polas chuvias desfiadas de Santos, a colleita montesía, rexa, cuáseque inverniza, dos castiñeiros.

OTERO PEDRAYO: *Os camiños da vida.*

Inicio de ‘Arredor de si’:

Nacía, coa mañá, a terra de Ávila. Luz extraña aos sucos infindos, xeados. Brillar ceibe do día. Dous choupos esquemáticos: a idea de choupo. Puro pensamento materializado na mañá. Pesadelo dunha misticidade obrigada. Desexo de cabalgar todo o día por aqueles chans quentes, bebendo luz, sentindo decorrer o sangue polo corpo. Erguemento azul da serra na planura. Soben e baixan os fíos do telégrafo. Contrasta a quentura, un pouco de alcoba de enfermo, de noite acugulada e durmiñenta do vagón, co brillar do día. Viaxa a noite apegada ás maletas, ás caras, ás mans, á lampada. /.../

OTERO PEDRAYO: *Arredor de si*

O herdeiro dos Doncos no roubo do Priorato:

De alí a dous días, o herdeiro saíu xa ó empardecen: a súa figura cativa parecía máis pequeneira na fonda corredoiro asombrada por grandes muros, xa enledizados pola esperta mocidade das silveiras agromadas. Preparábase -nubes griseiras no solpor acoubando catro trabes de lume roxo- unha noite de aire frío. O herdeiro entrou sin petar á porta, na casa da María Prisco, apegada como un niño de bubeira a uns volantes penedos; a vella sabía moito das vidas das mozas e estaba ó tanto do espertar fisiolóxico de moitas delas. Non se demorou moito. Rubiu a parada da Seara e xa por dentro da finca seguiu hastra unha moutela de castiñeiros, choutou noutro muro e por entre nabeiras de ferraias encetadas metéuse no monte das Baboseiras. Fuxía do camiño. Isto foi o que cavilou o señor Brais, que rubindo dos fondos das Lamas cun petolo ó lombo, albiscou ó señorito, pois os ollos dos paisanos vellos furan as tebras. Il mesmo camiñaba axiña pra escorrentar o medo. Os albres figurábanlle un bailar e algúns víñanselle a prantar diante; unha ponla retorta e rente ó chan chegou. coma o brazo dun gafo a collelo polas pernas. Gracias a un anaco de luar que se afirmaba no ceo, chegou á metade do monte. Dende alí o val do río acugulábase de tebras que xurdían dos arboredos, das quebradas; deseguida foi noite pecha e conforme avanzaba erguiase o ruído do Miño no cachón. O mozo aniñou entre dous penedos, defendéndose do gris das serras do norte. Moito tempo. Moito frío e moito medo. O pequeno luar, despoixa de botar un pano de lus riba dos penedos, foi sóilo un fachico lonxano. Coidou ouvir o trepar das poutas do lobo. Podía ser. Non, aquíl monte estaba moi escudriñado polos cazadores. Mais deseguida non foi ren o tempo, nin o medo: polas fiestras dunha casa que se non vía, correu unha lus, outra; logo estrondou un trabucazo. Logo o silencio pechado. O herdeiro lembrouse da mala sorte do Corda; quizais penduraba do muro co testa escachada.

OTERO PEDRAYO: *Os camiños da vida*

Chamábanlle a ‘marquesiña’ e os seus peños endexamais se calzaron

Vai á fonte, depelica patacas e chámanlle *a Marquesiña*.

Non foi á escola por non ter chambra que pór, e chámanlle *a Marquesiña*.

Non probou máis lambetadas que unha pedra de azucre, e chámanlle *a Marquesiña*.

A súa nai é tan probe que traballa de xornaleira na casa do marqués.

¡E aínda lle chaman *a Marquesiña*!

Aínda eu era médico rural e rubía por un camiño da serra. Os casales estaban lonxe, os alborados tamén e por alí non había máis que toxos e pedras.

O curuto avistei a figura dunha muller que me chamaba coa man, e o petrucio que camiñaba de par do meu cabalo contoume:

¡Malpocadiña! Chámanlle *a tola do monte*. Era unha rapaza ben asisada e bonita coma un un sol e din que foi unha meiga que a enfeitizou e dispois de perder o xuicio tívolve un fillo e contan que foi do demo...

Por riba da tola do monte voaba un miñado.

Si eu fose autor excribiría unha peza en dous lances. A obriña duraría dez minutos nada máis.

LANCE PRIMEIRO

Érguese o pano e aparece unha corte aldeán. Enriba do estrume hai unha vaca morta. Ao redor da vaca hai unha vella velliña, unha muller avellentada, unha moza garrida, dúas rapaciñas bonitas, un vello petrucio e tres nenos loiros. Todos choran a fío e enxoitan os ollos coas mans. Todos fan o pranto e din cousas tristes que fan rir, ditos paifocos de xentes labregas, angurentas e cobizosas, que pensan que a morte dunha vaca é unha gran disgracia. O pranto debe ter unha gracia choqueira, para que estoupen de risa os do *patio de butacas*.

E cando se fartan de rir os señoritos baixará o pano.

LANCE SEGUNDO

Érguese o pano e aparece un estrado elegante adobiado co moito señorío. Enriba dunha mesa de pés ferrados de bronce, hai unha bandexa de prata, enriba da bandexa hai unha almofada de damasco, enriba da almofada hai unha cadeliña morta. A cadela morta semellará unha folerpa de neve. Ao seu redor chora unha fidalgona e dúas fidalguiñas novas. Todas elas fan o pranto e enxoitan as bágoas con paniños de encaixe. Todas van dicindo, unha a unha, as mesmas parvadas que dixeron os labregos diante da vaca morta, ditos tristes que fan rir, porque a morte dunha cadela non é para tanto.

E cando a xente do galiñeiro se farte de rir a cachón, baixará o pano moi amodiño.

O pai de Migueliño chegaba das Américas e o rapaz non cabía de gozo no seu traxe festeiro. Migueliño sabía cos ollos pechados como era o seu pai; pero denantes de saír da casa botoulle unha ollada ó retrato.

Os americanos xa estaban desembarcando. Migueliño e a súa nai agardaban no peirao do porto. O corazón do rapaz batíalle na táboa do peito e os seus ollos esculcaban nas greas en procura do pai ensoñado.

De súpeto avistouno de lonxe. Era o mesmo do retrato, ou aínda mellor portado, e Migueliño sentiu por el un grande amor, e canto máis se achegaba o americano, máis cobiza sentía o rapaz por enchelo de bicos. Ai, o americano pasou de largo sen mirar para ninguén, e Migueliño deixou de quere-lo.

Agora si, agora si que o era. Migueliño avistou outro home moi ben traxeado e o corazón dá-lle que aquel era o seu pai. O rapaz devecía por bicalo a faltar.

¡Tiña un porte de tanto señorío! Ai, o americano pasou de largo e nin tan sequera reparou en que o seguían os ollos angurentos dun neno.

Migueliño escolleu así moitos pais que non o eran e a todos quixo tolamente.

E cando esculcaba con máis anguria fíxose cargo de que un home estaba abrazando a súa nai. Era un home que non se parecía ó retrato; un home moi fraco, metido nun traxe moi frouxo; un home de cera, coas orellas fóra do cacho, cos ollos encoveirados, tusindo...

Aquel si que era o pai de Migueliño.

Cousas, Castelao

Sobre a morte de Bieito

Foi perto do camposanto cando eu sentín boligar dentro da caixa ao probe Bieito. (Dos catro levadores do cadaleito eu era un). ¿Sentino ou foi aprehensión miña? Destonces non podería aseguralo. ¡Foi un rebulir tan maino...! Como a teimosa puvulla que rila, rila da noite, rila de entón no meu maxín afervoadado aquel mainiño rebulir.

Pero é que eu, meus amigos, non tiña seguranza, e polo tanto –comprende, escoitade- polo tanto non podía, non debía dicir nada.

Maxinade nun intre que eu dixese:

O Bieito vai vivo.

Tódalas testas dos velliños que portaban cirios ergueríanse nun babeco aglaio. Tódolos pícaros que viñan estendendo a palma da man baixo o pingotear da cera, virían en remuíño arredor meu. Apiñocaríanse as mulleres a carón do cadaleito. Escorregaría por tódolos beizos un marmular sobrecolleito, insólito:

¡O Bieito vai vivo, o Bieito vai vivo!...

Calaría o lamento da nai e das irmás, e axiña tamén, desacompasándose, a gravosa marcha que planxía nos bronces da charanga. I eu sería o gran revelador, o salvador, eixo de tódolos asombros e de tódalas gratitudes. E o sol na miña face cobraría unha importancia imprevista.

¡Ah! ¿E si destonces, ao ser aberto o cadaleito, a miña sospeita resultaba falsa? Todo aquel magno asombro viríase inconmensurábel e macabre ridículo. Toda a arelante gratitude da nai e das irmás, tornaríase despeito. O martelo espetando de novo a caixa tería un son sinistro e único na tarde estantía. ¿Compreendedes? Por iso non dixeran nada.

Houbo un intre en que case me decidín. Dirixinme ao da miña banda e, acobexando a pregunta nunha surrisa de retrouso, deslicei:

— ¿E si o Bieito fora vivo?

O outro rieu picaramente coma quen di: “Que ocorrenzas temos”, i eu amplifiquéi adrede a miña falsa surrisa de retrouso.

Tamén me vin a rentes de dicilo no camposanto, cando xa pouráramo-la caixa e o crego requeneaba.

“Cando o crego remate”, pensei. Mais o crego acabou e a caixa desceu á cova sen que eu poidese dicir nada.

Cando o primeiro cadullo de terra, bicado por un neno, petou dentro da cova na táboas do ataúde, rubíronme astra a gorxa as verbas salvadoras... Estiveron a punto de xurdiren. Mais destoncees acudeu novamente ao meu maxín a casi seguranza do arrepiante ridículo, da rábea da familia defraudada, si o Bieito se atopaba morto e ben morto. Endemais o decilo tan tarde acrescía o ausurdo desorbitadamente. ¿Cómo xustificar non o ter dito enantes? ¡Xa sei, sa xei, sempre se pode un expricar! ¡Si, si, si, todo o que queirades! Pois ben... ¿e si tivese morto despois, despois de o sentir eu remexerse, como quizais poidera adeviñarse por algunha sinal? ¡Un crime, si un crime o me ter calado! Ouvide xa o rebumbio da xente...

— ¡Pediú auxilio e non llo deron, malpocado!...

— ¡I sentía chorar, quíxose erguer, non puido!...

— Morreu de espanto, saltoulle o corazón ao se sentir descer na cova...

— ¡Velaí o tendes, coa cara torta do esforzo!

— ¡E ise que o sabía, tan campante, aí a surrir coma un pallaso!

— ¿É parvo ou que?

Todo o día, meus amigos, andiven tolo de remorsos. Vía ao probe Bieito grafiñando as táboas nise espanto ausoluto, máis alá de todo consolo e de toda conformidade, dos enterrados en vida. Chegoume a parecer que todos lían nos meus ollos adormiñados e lonxanos a ouseción do delito.

E alá pola alta noite –non o puiden evitar– funme camiño do camposanto, coa solapa subida, ao arrimo dos muros.

Ceguei. O cerco por unha banda era baixiño: unhas pedras mal postas, apreixadas por herbas e silveiras. Paseino e fun dereito ao sitio... Deiteime no chan, apliquei a orella, e axiña o que ouvín xioume o sangue. No seo da terra unhas unllas desesperadas rabuñaban nas táboas. ¿Rabuñaban? Non sei, non sei. Alí perto había un sacho... ¡Ia xa cara a il cando fiquei suspenso. Polo camiño que pasa arentes do camposanto sentíanse pasadas e remor de fala. Viña xente. Destonces si que sería ausurda, tola, a miña presenza alí, daquelas horas e cun sacho na man.

¿Ia decir que o deixara enterrar sabendo que estaba vivo?

E fuxín coa solapa subida, pegándome aos muros.

A lúa era chea i os cans latricaban lonxe.

Dos arquivos do trasno, Rafael Dieste